

In zijn betoeg over sterfteoorzaken en ontwikkelingen in het medisch denken levert Leuftink soms forse kritiek op heersende opvattingen in de literatuur. De Britse James Lind-lobby krijgt er flink van langs. De rol van deze Schotse chirurgijn in de strijd tegen scheurbuik wordt zelfs tot zulke bescheiden proporties teruggebracht, dat zijn aanhangers slechts een beschaamd zwijgen lijkt te passen. Daarom valt het des te meer op hoe onkritisch Leuftink meer dan eens omgaat met oudere literatuur uit eigen land. In navolging van D. Schoute neemt hij bijvoorbeeld aan dat de VOC bij de bestrijding van scheurbuik jarenlang braaf de ondoeltreffende raadgevingen volgde van de medische faculteit van de universiteit van Leiden. Het woord van Boerhaave zou wet zijn geweest. De werkelijkheid is even ontnuchterend als in het geval van Lind. Er waren vele zeelui en chirurgijns in dienst van de VOC die zich nooit iets gelegen lieten liggen aan de opvatting van de coryfee uit Leiden. De belangrijkste haard van verzet zat in dezelfde regio als waar later de victorie van de zuurkool begon: in Zeeland.

Ten slotte moet mij nog iets van het hart inzake de verzorging van dit boek. De uitgever heeft de auteur en het wetenschappelijk publiek een buitengewoon slechte dienst bewezen. Aan *editing* heeft de firma nauwelijks iets gedaan. De alinea-indeling van de tekst is volstrekt onoverzichtelijk en willekeurig. De literatuurlijst is slordig uitgevoerd: titels zijn rommelig afgekort en paginanummers van artikelen ontbreken. Ronduit beschamend is het, dat een boek waaraan zoveel origineel bronnenonderzoek ten grondslag ligt, het zonder een fatsoenlijk notenapparaat moeten stellen. De lezer moet zelf maar uitzoeken waar bepaalde gegevens precies vandaan komen. Populariseren van geschiedenis is een loffelijk streven. De Walburg Pers heeft er vaak een uitstekende bijdrage aan geleverd. Waarom moest uitgerekend in dit geval de realisering van dat doel ten koste gaan van de wetenschappelijke bruikbaarheid?

C. A. Davids

B. Bernard, *Patrice-François de Neny (1716-1784). Portrait d'un homme d'état* (Études sur le XVIIIe siècle XXI; Brussel: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1993, 233 blz., Bf695,-, ISBN 2 8004 1077 9).

Dit boek biedt een uiterst gedetailleerd portret van Patrice-François de Neny, die zijn schitterende loopbaan in de centrale administratie bekroonde met het jarenlange voorzitterschap van de geheime raad van de Oostenrijkse Nederlanden (1757-1783). Het is volgens een laconieke mededeling van de auteur in ruime mate gebaseerd op het doctoraal proefschrift waarmee hij in 1992 aan de *Université Libre de Bruxelles* promoveerde. Dat verklaart wellicht waarom deze publikatie is opgebouwd uit vier elkaar overlappende delen, die elk vanuit een ander gezichtspunt dezelfde chronologische periode behandelen. De zakelijke gegevens over de ambtelijke loopbaan van De Neny uit het eerste stuk komen onvermijdelijk terug in het derde deel over zijn staatsmanskunst en in het vierde over zijn inzet voor het algemeen belang. Maar dit stoort nauwelijks omdat de auteur telkens andere klemtonen legt en door zijn literair talent herhalingen weet te vermijden.

Het inleidend hoofdstuk situeert kort en helder de tegengestelde posities die De Neny gedurende meer dan een eeuw toebedeeld kreeg in de Belgische historiografie vanwege vrijzinnigen en katholieken. Dit controversieel beeld werd vanaf 1975 gecorrigeerd door de gezaghebbende kerkhistoricus Jan Roegiers en vervolgens ook door enkele Brusselse hoogleraren.

In het eerste deel beschrijft Bernard kort de Ierse herkomst van de MacEneaney 's en de studies

van Patrice-François in Saint-Omer en Leuven. Vervolgens schetst hij de 'cursus honorum' van De Neny in dienst van de Habsburgers: secretaris en nadien raadsheer van de geheime raad, lid van de hoge raad voor de Nederlanden te Wenen, thesaurier-generaal, koninklijk commissaris aan de Leuvense universiteit en voorzitter van de geheime raad. Tenslotte brengt hij een portret van de familie Mac Neny te Brussel en van het gezin van Patrice-François. Tevens probeert hij door te dringen tot het intieme leven van het hoofdpersonage, zijn echtgenote en vriendenkring.

Het tweede, kortere deel peilt naar de intellectuele achtergrond van De Neny door een kwantitatieve analyse van de 1414 titels uit zijn privé-bibliotheek en een situering van de merkwaardige werken uit deze degelijke collectie. Verder gaat het dieper in op het weinig bekende gegeven dat de *Mémoires politiques et historiques* van De Neny niet voor publikatie bestemd waren, maar geschreven werden voor de opleiding van de toekomstige keizer Jozef II.

Het derde deel handelt over de ambtenaar en staatsman De Neny. De jonge Patrice-François viel onder andere reeds op door zijn beleidsnota's over het belang van de handel. Door zijn inbreng in de onderhandelingen met Engeland en Nederland na de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748) evolueerde hij tot een 'onmisbare' medewerker in Brussel en Wenen. Als thesaurier-generaal maakte hij voor het eerst algemene financiële overzichten voor de Nederlanden. Zo zocht hij naar een evenwicht tussen het uitbouwen van een 'wingewest' voor de kroon en het handhaven van de eigenheid van het land. Zijn aandacht voor de 'nationale' economische belangen speelde opnieuw tijdens de besprekingen over de grenzen met Frankrijk en het prinsbisdom Luik. Als voorzitter van de geheime raad drukte hij zijn stempel op nagenoeg het hele regeringsbeleid. Op basis van relevante details probeert Bruno Bernard voor elk aspect de rol van De Neny te bepalen.

Hij doet dit eveneens in het vierde deel om aan te tonen dat De Neny niet louter een 'volgzaam' uitvoerder was van het 'Theresiaans compromis', maar ook een eigen politiek ontwikkelde. Zo slaagde De Neny erin om op loyale wijze zijn vorst en het jansenisme te dienen en aan een 'Belgische kerk' te werken via concrete dossiers zoals de huwelijkswetgeving, de problematiek van de 'dodehandschening', de tienden en de afschaffing van de jezuïtenorde. Dezelfde ambigue houding toonde hij ten aanzien van de Verlichting die alles doordrong. Dat uitte zich in zijn beslissingen ten aanzien van de universiteit, het secundair onderwijs, de academie, de censuur en het strafrecht. Enkele hervormingen waaraan hij werkte, kregen concreet gestalte onder impuls van Jozef II. Daarnaast zocht De Neny voor de nieuwe beslissingen van de keizer naar de meest aangewezen toepassing in de Nederlanden.

Tot slot herhaalt Bernard dat men De Neny genuanceerd moet beoordelen vanuit de nieuwe inzichten over het 'Spätjansenismus' en de 'Belgische' context. Zijn boek eindigt met vier interessante genealogische tabellen, een bijzonder degelijke bibliografie en een index van de persoonsnamen.

Bruno Bernard brengt wel een totaal beeld van deze belangrijke topambtenaar uit de achttiende eeuw, maar door zijn fragmentarische benadering ontbreekt de synthese die men van een biografie mag verwachten. Zo moet de lezer soms zelf zoeken naar de reële samenhang in het handelen van het hoofdpersonage. Daartegenover staat dat politieke, economische, kerk- en cultuurgeschiedenis op gelijkwaardige wijze aan bod komen. De voornaamste verdienste van de auteur is dat hij steeds steunt op oorspronkelijke bronnen. Zo slaagt hij erin om ondanks vele voorafgaande publikaties een nieuwe, authentieke bijdrage te brengen over Patrice-François de Neny als 'motor' van het regeringsapparaat.

L. Wagenaar, *Galle, VOC-vestiging in Ceylon. Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760* (Dissertatie Leiden 1994; Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1994, 248 blz., f55,-, ISBN 90 6707 333 4).

Zelden is een proefschrift zo rijk geïllustreerd en mooi vorm gegeven als dit boek van Lodewijk Wagenaar. Veel verbazing hoeft dit echter niet te wekken als men bedenkt, dat de auteur niet verkeert in de enigszins 'saai' omgeving van een universitaire of andere wetenschappelijke instelling, maar conservator is bij het Amsterdams historisch museum. Wagenaar baseert zijn boek derhalve niet alleen op tekstuele bronnen, maar evenzeer op nauwkeurige beeldresearch, dat wil zeggen op kaarten, gravures, tekeningen en foto's. De geschiedenis van Galle wordt door deze benadering duidelijk op het netvlies van de lezer vastgelegd.

In Galle is nog veel van de Nederlandse tijd terug te vinden, zoals bijvoorbeeld de verdedigingswerken, het grote pakhuis, de gereformeerde kerk en diverse woonhuizen. De regering van Sri Lanka is zich bewust van de historische betekenis van het oude centrum en het is aan haar te danken dat Galle in 1988 op de World Heritage List van UNESCO is geplaatst. Sindsdien heeft de monumentenzorg in het stadje belangrijke vooruitgang geboekt, niet in de laatste plaats door het toedoen van de Galle Heritage Foundation, een gezamenlijk initiatief van particulieren en vertegenwoordigers van diverse overheidsinstellingen.

Wagenaar wil in deze studie een beschrijving geven van een Compagniesnederzetting in zijn diverse aspecten: als gemengde etnische gemeenschap, als VOC-haven en als sub-centrum van koloniaal bestuur. Het VOC-archief betreffende Galle in de National Archives of Sri Lanka in Colombo bleek echter zo rijk aan informatie te zijn, dat een strikte beperking in de tijd noodzakelijk was. De jaren omstreeks 1760 werden door Wagenaar uiteindelijk uitverkoren om twee redenen: 1 omdat de ontwikkeling van de koloniale stedelijke gemeenschap toen reeds was 'uitgekristalliseerd'; 2 omdat de eind 1760 uitbrekende opstand tegen het Nederlandse gezag veel duidelijk zou kunnen maken over de relatie tussen de VOC en de inheemse bevolking.

De VOC komt in deze studie duidelijk naar voren als een koloniale staat en slechts in geringe mate als een handelsorganisatie. Ceylon stond als zodanig niet alleen; in veel gebieden waar de VOC in de achttiende eeuw actief was beschikte zij over enigerlei 'soeverein' gezag. In vijf à zes hoofdstukken wordt de structuur van de enige duizenden inwoners tellende gemeenschap van Galle door Wagenaar beschreven. Het was een multi-etnische samenleving, die voor haar bestaan sterk afhankelijk was van de VOC als werkgever. Een samenleving waar in de achttiende eeuw niet langer het Portugees maar het Nederlands en het Singalees de dominante talen waren geworden. Bij het personeel van de VOC valt op dat diegenen die de kantoren en de ambachtelijke werkplaatsen bevolken in meerderheid van gemengd Europees-Aziatische afkomst waren. Het garnizoen daarentegen was hoofdzakelijk van Europese afkomst.

Het sterke punt van dit boek is de gedetailleerde beschrijving van de stedelijke gemeenschap. De relaties van de stad met het omringende Singalese platteland in vreedstijd blijven echter wat onderbelicht. Het hoofdstuk waarin dat element centraal staat — hoofdstuk 8 — is het kortste van het hele boek. Een poging tot een meer systematische analyse van de betekenis voor de inheemse maatschappij van de opgesomde leveranties aan de VOC had niet misstaan. Zo komt de lezer ook weinig tot niets te weten over de activiteiten van de particuliere scheepvaart in de haven van Galle, over de betekenis van Galle als marktplaats voor de regionale economie en over het grondbezit van stedelingen buiten de stad. Wellicht dat de auteur bij een andere gelegenheid daar nog eens zijn licht over kan laten schijnen. Gezien zijn uitzonderlijke kennis van Ceylonse zaken en zijn nauwkeurigheid in onderzoek moet dat tot belangwekkende resultaten leiden.